

Θεοδώρα Γιαννίτση,
 διδάκτωρ ιστορικών επιστημών Κρατικού Πανεπιστημίου Μόσχας
 «Lomonosov»,
 διευθύντρια Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού (www.hecucen.ru)

**«Οι Έλληνες στην Ταυρίδα. Ιστορική-πνευματική-πολιτιστική-
 πολιτισμική κοινότητα. Αρμονική και ευημερούσα ύπαρξη και
 συνύπαρξη στην Κριμαία, μαζί με άλλες εθνοτικές ομάδες. Ελληνισμός
 και Φιλελληνισμός στη Ρωσία: παρελθόν, παρόν, μέλλον»**

*Καταπληκτικό κλίμα, πλούτος έργων,
 πλεονακτική γεωγραφική θέση για το εμπόριο
 και το ένδοξο παρελθόν της Αρχαίας
 Ελλάδας, πάντα θα ελκύουν στις νήσους του
 Αρχιπελάγους την περιέργεια των περιηγητών
 και την προσοχή των πολιτικών.*

Β.Μ. Μπρονέφσκι,

Αξιωματικός του ρωσικού στόλου

Αυτά αναφέρει στα απομνημονεύματά του ο αξιωματικός του ρωσικού στόλου Βλαντίμιρ Μπρονέφσκι (Β.Μ.) για τη Χώρα μας, ο οποίος συμμετείχε στις επιχειρήσεις του αξιωματικού στόλου στη Μεσόγειο (Αιγαίο και Ιόνιο) υπό την αρχηγία του Αντιναυάρχου Ν.Ι. Σενιάβιν την περίοδο 1805-1807.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ

*Τρανή θεά και κοσμοζακουσμένη
 σε γη και σ' ουρανό, εγώ 'μαι η Κύπρη.
 Κι όσοι ζούνε χαιράμενοι τον ήλιο
 ανάμεσα στον Πόντο και στα πέρατα
 τ' Ατλαντικού, τη δύναμή μου αν σέβονται,
 τους διαφεντεύω. Κι όσοι πάλι κάνουν
 πως δε με λογαριάζουν, τους τσακίζω.*

«Ιππόλυτος» Ευριπίδου.

Είναι δύσκολο να υπερεκτιμηθεί το μέγεθος, η δυναμική, το μεγαλείο και η μεγαλοπρέπεια στην κοινή ιστορία των δύο κόσμων μας, η απαρχή της οποίας, ιστορικά, πολιτισμικά αλλά και γεωγραφικά μάς παραπέμπει στην μυθολογία [9ος άθλος του Ηρακλή, Θησέας, Τελαμώνας, ζώνη Ιππολύτης, Προμηθέας Δεσμώτης, Ιάσων και Αργοναυτική Εκστρατεία, και συνεχίζει με την ιστορική πραγματικότητα, από την αρχαιότητα ακόμη, με το αποικισμό, τη δημιουργία ελληνικών πόλεων-κρατών σε όλη την Παρευξείνια Ζώνη. Η παρουσία των Ελλήνων στον Εύξεινο Πόντο αρχίζει μετά τον Τρωικό πόλεμο το 1100 π.Χ. Η Σινώπη (785 π. Χ), πατρίδα του κυνικού φιλοσόφου Διογένη, του κωμικού ποιητή Δίφιλου και του ιστορικού Βάτωνα, ήταν η πρώτη αποικία της Μιλήτου στον Εύξεινο Πόντο το 786 π.Χ. και σαν έδρα εμπορίου, έγινε πολύ σύντομα ένα αξιόλογο λιμάνι με πολυάριθμο στόλο και ισχύ. Ακολούθησαν η Τραπεζούντα (756 π.Χ), η Κερασούντα (700 π.Χ), η Αμισός (Σαμψούντα- 600 π.Χ), η Οδησσός, ο Βαθύς Λιμένας (Βατούμ), η Διοσκουρία (Σοχούμι), η Πιτιούντα, η Αρχαιοπόλις (Νοκολακέβι), τα Κοτύωρα (Ορντού), η Τρίπολη, η Αμάσεια, η Ιωνόπολη (Ινέμπολη), η Χερσόνησος, το Παντικάπαιον και άλλες]. Από το Μεσαίωνα και έπειτα, από την εποχή των εμπορικών ταξιδιών των σκανδιναβικών λαών προς το Βυζάντιο μέσω των ρωσικών πόλεων, γνωστών ως «πορείες από τους Βαράγγους στους Έλληνες» και με τον ασπασμό του Χριστιανισμού από τους Ρως από το Βυζάντιο, ΚΑΤΑΛΥΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΟ στην ιστορία και στην πορεία των δύο αυτών κόσμων, η ιστορική, πολιτισμική, πνευματική κοινότητά μας ενισχύεται με αδιάλειπτους δεσμούς.

Η αφετηρία της παρουσίας του Ελληνισμού του Εύξεινου Πόντου, ξεκινά από το μύθο και καταλήγει στην ιστορική πραγματικότητα. Ο 9ος άθλος του Ηρακλή τον οδηγεί στην περιφέρεια του Θερμόδοντα ποταμού, για να πάρει με τη βοήθεια του Θησέα και του Τελαμώνα τη ζώνη της Ιππολύτης, της βασίλισσας των Αμαζόνων. Ένας άλλος μύθος τον φέρνει στον Καύκασο για να απελευθερώσει τον Προμηθέα. Ο μύθος συνεχίζεται με το Φρίξο και την Έλλη, οι οποίοι ταξίδεψαν πάνω στο Χρυσόμαλλο Δέρασ για να αποφύγουν τη θυσία τους από τους θεούς του Ολύμπου. Ακολούθησε η πτώση της Έλλης στην είσοδο του Θάλασσας - από τότε ονομάστηκε Ελλήσποντος- και η φύλαξη του πολύτιμου Δέρατος από το βασιλιά Αιήτη. Η αργοναυτική εκστρατεία, με επικεφαλής τον Ιάσωνα και πλήρωμα εκπροσώπους απ' όλες τις ελληνικές πόλεις κατέστησε την αφιλόξενη θάλασσα, Εύξεινο Πόντο.

Ο αποικισμός των Ελλήνων στον Εύξεινο Πόντο αρχίζει μετά τον Τρωικό πόλεμο το 1100 π.Χ. Η Σινώπη (785 π. Χ), πατρίδα του κυνικού φιλοσόφου Διογένη, του κωμικού ποιητή Δίφιλου και του ιστορικού Βάτωνα, ήταν η

πρώτη αποικία της Μιλήτου στον Εύξεινο Πόντο το 786 π.Χ. και σαν έδρα εμπορίου, έγινε πολύ σύντομα ένα αξιόλογο λιμάνι με πολυάριθμο στόλο και ισχύ. Ακολούθησαν η Τραπεζούντα (756 π.Χ), η Κερασούντα (700 π.Χ), η Αμισός (Σαμψούντα- 600 π.Χ), πατρίδα των μαθηματικών Δημητρίου Ραθηνού και Διονυσόδωρου και του γραμματικού Τυραννίωνα, η Οδησσός, ο Βαθύς Λιμένας (Βατούμ), η Διοσκούρια (Σοχούμι), η Πιτιούντα, η Αρχαιοπόλις (Νοκολακέβι), τα Κοτύωρα (Ορντού), η Τρίπολη, η Αμάσεια, πατρίδα του γεωγράφου Στράβωνος, η Ιωνόπολη (Ινέμπολη) και άλλες.

Ο Φίλιππος ο Β΄ οργάνωσε τον Εύξεινο Πόντο σε μακεδονική επαρχία, ενώ η αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλέξανδρου περιελάμβανε τον νοτιοδυτικό Εύξεινο Πόντο, εκτός από τη Βιθυνία και την Παφλαγονία. Ο Μιθριδάτης ΣΤ΄ ο Ευπάτωρ και το κράτος που δημιούργησε αποτέλεσε το ανάχωμα στη Ρώμη και τις πολιτικές και οικονομικές της βλέψεις για την περιοχή.

Στη Ρωμαϊκή περίοδο διαδίδεται ο Χριστιανισμός από τους απόστολους Ανδρέα και Πέτρο, ενώ τα χριστιανικά μοναστήρια αποτελούν εστίες πίστης και εθνικής συνείδησης (Μονή του Αγίου Ιωάννη του Βαζελώνος, Παναγίας Σουμελά, Αγίου Γεωργίου του Περιστερεώτα). Κατά τους διωγμούς επί Διοκλητιανού στην Τραπεζούντα μαρτύρησε ο Άγιος Ευγένιος το 292 μ.Χ. μαζί με τους Κάννιδο, Ουαλεριανό και Ακύλα. Ο Άγιος Ευγένιος κηρύχθηκε αργότερα πολιούχος της Τραπεζούντας. Με την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως από τους Φράγκους το 1204, δημιουργείται η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας από τους Κομνηνούς. Η Τραπεζούντα υπήρξε εκπαιδευτικό κέντρο με ονομαστούς δασκάλους τον Γρηγόριο Χιονιάδη, τον Κωνσταντίνο Λουκύτη και τον κληρικό Μανουήλ.

Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας υποτάχθηκε το 1461, οχτώ χρόνια μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς. Επακόλουθο της κατάληψης της Τραπεζούντας ήταν οι σφαγές, οι λεηλασίες, η φυγή προς τη δυτική Ευρώπη και τις παραδουνάβιες χώρες ο βίαιος εξισλαμισμός. Ανάμεσα στους πληθυσμούς που εξισλαμίστηκαν παρατηρήθηκε και το φαινόμενο του κρυπτοχριστιανισμού, που θα λάβει τεράστιες διαστάσεις στον Πόντο.

Στα δύσκολα χρόνια του οθωμανικού ζυγού, Έλληνες λόγιοι, καλλιτέχνες και κληρικοί από το Βυζάντιο ταξίδευαν στη Ρωσία, εύρισκαν καταφύγιο στην ομόδοξη Ρωσία και ταυτόχρονα μετάφραζαν, δίδασκαν, ιστορούσαν εικόνες, έλυναν δογματικές και κανονικές διαφορές και λειτούργησαν ως ένας ζωντανός δεσμός της ορθόδοξης Ρωσίας με τις θρησκευτικές, τις μοναχικές και τις καλλιτεχνικές παραδόσεις της Ορθόδοξης Ανατολής, που εκπροσωπούσε ο ελληνισμός.

Πολλοί ήταν οι Έλληνες που μετανάστευσαν εδώ και η φιλόξενη ρωσική γη έγινε δεύτερη πατρίδα τους. Τα ίχνη τους στην πορεία του ρωσικού πολιτισμού είναι μέχρι σήμερα ανεξίτηλα. Γνωστές είναι οι μορφές του Φωτίου του Μονεμβασιώτη τα άμφια του οποίου κοσμούν τη συλλογή του Μουσείου των Όπλων του Κρεμλίνου, του περίφημου αγιογράφου Θεοφάνους του Γραικού, του Αρχιεπισκόπου Αρσενίου Ελασσόνοφ που ήταν προϊστάμενος του Ναού των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ στα χρόνια του Ιβάν του Τρομερού, του διαφωτιστή των Ρώσων Μαξίμου του Γραικού, των ιδρυτών της Σλαβογραικολατινικής Ακαδημίας, πρώτου ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος της Ρωσίας αδελφών Λειχούδη, των διδασκάλων του Γένους Νικηφόρου Θεοτόκη και Ευγένιου Βούλγαρη, των Εθνικών Ευεργετών Ιωάννη Βαρβάκη και Ματθαίου Ριζάρη, του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια, αλλά και μορφών του 20ου αιώνα, όπως ο περίφημος συλλέκτης Γιώργος Κωστάκης, ο αρχιμουσικός Οδυσσέας Δημητριάδης, ο διεθνούς φήμης αρχαιολόγος Βίκτωρ Σαριανίδης κ.α. Πρόκειται για μια σειρά προσωπικοτήτων που καλύπτουν, χωρίς κενά, μια περίοδο από τον 10ο αιώνα, μέχρι και τις ημέρες μας.

Μεταφερόμενοι στη νεότερη εποχή, εντοπίζουμε ότι η πολιτική και στρατιωτική ιστορία της Ρωσίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία και πορεία του ελληνικού κόσμου: Ρώσο-Τουρκικοί πόλεμοι του 18^{ου} αιώνα (1768-1774, 1788-1791), δραστήρια συμμετοχή του ελληνικού πληθυσμού σε αυτούς στο πλευρό των ρωσικών στρατευμάτων και στόλου, Ναυμαχία Τσεσμέ το 1770, όταν ο ρωσικός στόλος εξολόθρεψε τον τουρκικό πλησίον της Χίου, *Κυβερνείο του Αρχιπελάγους της Μεγάλης Αικατερίνης*, όταν την περίοδο 1771-1775 31 νησιά του Αιγαίου Πελάγους βρίσκονταν υπό την προστασία της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, μεταναστευτικό κύμα Ελλήνων προς τη Ρωσία (ιδίως μετά την προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσική Αυτοκρατορία το 1783, όταν η ρωσική ηγεσία, επιθυμώντας την εγκατάσταση στα νότια σύνορά της ορθόδοξου-ομόδοξου πληθυσμού, παραχωρεί στους Έλληνες εκτάσεις για εγκατάσταση, απαλλαγή από στρατιωτική θητεία και φόρους), ίδρυση ελληνικών κοινοτήτων στη Νότια κυρίως Ρωσία, ίδρυση το 1800 της Ιονίου Πολιτείας (Ναύαρχος *Θεόδωρος Ουσακόβ*) του πρώτου στην ιστορία ανεξάρτητου ελληνικού κρατιδίου, ρωσική εσκρατεία στη Μεσόγειο υπό την αρχηγία του άγνωστου στην ελληνική βιβλιογραφία Ναυάρχου Ντμίτρι Σενιάβιν, ναυμαχίες του Άθωνα και των Δαρδανελλίων τον Μάιο και Ιούνιο του 1807 αντίστοιχα, όταν για πολλοστή φορά ο ρωσικός στόλος εξουδετέρωνε τον οθωμανικό στόλο, ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας το 1814 στην Οδησσό, δραστήρια συμμετοχή της ρωσικής διπλωματίας στην υπόθεση λύσης του Ελληνικού Ζητήματος, θρυλική Ναυμαχία του Ναυαρίνου τον Οκτώβριο του 1827, όταν ο

ηνωμένος άγγλο-γάλλο-ρωσικός στόλος καταστρέφει τον τούρκο-αιγυπτιακό στόλο, Ρώσο-Τουρκικός Πόλεμος 1828-1829 (νίκη της Ρωσίας, Συνθήκη της Ανδριανούπολης στις 14.9.1829, με την οποία η Ρωσία υποχρεώνει την Πύλη να παράσχει στην Ελλάδα αυτονομία και λίγους μήνες αργότερα, τον Ιανουάριο του 1830 υπογράφεται στο Λονδίνο η Ίδρυση του Ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους, το Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας) - αυτά όλα αποτελούν ορισμένα μόνο παραδείγματα διασταύρωσης της ιστορικής πορείας των δύο ομόδοξων λαών.

Ήδη οι πλέον πρώιμες περιηγητικές περιγραφές οριοθετούν μία ενιαία παράμετρο και αρχή, η οποία, εκ των προτέρων, εξασφαλίζει τη σχέση καλοπροαίρετης αμοιβαιότητας μεταξύ Ελλήνων και Ρώσων, την Ορθόδοξη, δηλαδή, Πίστη, η οποία αποτελεί κοινό γνώμονα και πόλο έλξης ανάμεσα στους δύο λαούς. Κάτι τέτοιο αρκετά χαρακτηριστικά επισημαίνει στις περιγραφές του ο μοναχός από το Κίεβο Βασίλειος Μπάρσκι, ο οποίος την περίοδο 1723-1747 πραγματοποιεί περιήγηση στους Άγιους Τόπους, μεταξύ των οποίων και ο ελληνικός κόσμος με τα πολυάριθμα μοναστήρια και εκκλησίες του. Τον Μπάρσκι καταπλήσσει η ιδιαίτερα θερμή υποδοχή, με την οποία ο ελληνικός πληθυσμός αντιμετωπίζει παντού τους Ρώσους περιηγητές, στους οποίους βλέπει ομόδοξους αδερφούς. Όταν ο Μπάρσκι, με τους συντρόφους του, βρεθεί χωρίς πόρους για επιβίωση στην Κέρκυρα, ο τοπικός κλήρος θα βοηθήσει να του εκδοθεί ειδική άδεια, ούτως ώστε «αυτοί οι περίεργοι περιηγητές από τη χώρα των Ρώσων» να έχουν δικαίωμα να ζητούν ελεημοσύνη, συνοδεία του Ιερομόναχου Αθανάσιου. Όταν δε οι Ρώσοι οδοιπόροι, αφού συνέλεξαν ελεημοσύνη και η είδηση για την άφιξή τους στο νησί γίνεται γνωστή, οι ντόπιοι κάτοικοι ανταγωνίζονται μεταξύ τους ποιος πρώτος θα καλέσει τους περιηγητές στην οικία του.¹ Ο Μπάρσκι, όμως, διαπιστώνει ότι παρόμοια καλοπροαίρετη διάθεση επεκτείνεται όχι σε όλους, παρά μόνο σε ομόδοξους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας αντιμετώπισης αποτελεί η λειτουργία της κλινικής της Χίου, στην οποία, αφιλοκερδώς, γίνονται δεκτοί και θεραπεύονται ασθενείς αποκλειστικά ορθόδοξης πίστης.² Αξιοσημείωτο είναι, εξάλλου, το γεγονός ότι για τους Ρώσους προσκυνητές η γνωριμία με τον ελληνικό πληθυσμό και στοιχείο κατά κύριο λόγο πραγματοποιείται στις εκκλησίες και τα μοναστήρια, που επισκέπτονται.

Το έργο του Μπάρσκι περιγράφει με γλαφυρότητα το γενικότερο πλαίσιο, στο οποίο και λαμβάνουν χώρα οι ζυμώσεις μεταξύ ελληνικού

¹ Το ταξίδι του Βασίλη Γκριγκορόβιτς Μπάρσκι στους Ιερούς Τόπους στην Ευρώπη, την Ασία, την Αφρική. Μέρος 1ο. Αγία Πετρούπολη, 1778. Σ. 118-119.
(Puteshestvie Vasiliya Grigirovicha Barskovo k svyatim mestam v Evrope, Azii, Afrike. Ch. 1. Spb, 1778).

² Το ίδιο. Σ. 131.

και ρωσικού πληθυσμού. Συγκεκριμένα, όμως, ιστορικά γεγονότα και συγκυρίες δεν μπορούν να αφήσουν ανέπαφες και ανεπηρέαστες τις καλοπροαίρετες διμερείς σχέσεις. Κάτι τέτοιο σημειώνεται στο δεύτερο ήμισυ του 18ου και στις αρχές του 19ου αι., όταν τα ρωσικά στρατεύματα διεξάγουν πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων σε εκείνες τις τοποθεσίες, όπου είναι εγκατεστημένος ελληνικός πληθυσμός.

Στα απομνημονεύματα των περιηγητών γίνονται συχνές αναφορές στο ότι οι Έλληνες, αρκετά συχνά, διαβλέπουν στην παρουσία των Ρώσων τη δυνατότητα απαλλαγής από τη θρησκευτική καταπίεση, στην οποία τους επιβάλουν οι Τούρκοι κατακτητές. Ο Χμετέφσκι καταγράφει το γεγονός, ότι ομάδα ανώτερου κλήρου των νησιών του Αιγαίου στέλνει, το Φεβρουάριο του 1771, στη Μεγάλη Αικατερίνη και τον Αλέξιο Ορλώφ, επικεφαλής του ρωσικού στόλου, επιστολή, στην οποία τους παρακαλεί να αναλάβουν την προστασία και εύνοια «όλων των ενάρετων χριστιανών της ελληνικής θρησκείας».³ Πιο σημαντικό, όμως, είναι το γεγονός ότι παρόμοιες διαθέσεις καταγράφονται όχι μόνο στους κόλπους του ανώτερου κλήρου, ο οποίος ήταν, αναμφίβολα, μνημένος στην πολιτική κατάσταση, στις γενικότερες βλέψεις και ισορροπίες στην περιοχή, αλλά και στους απλούς πιστούς. Ο Μπρονέφσκι περιγράφει αρκετά παραδείγματα, όπου ο απλός λαός, κατά την άφιξη του ρωσικού στόλου, απευθύνεται στους Ρώσους στρατιώτες με την παράκληση να τον βοηθήσουν να απαλλαγεί από την τουρκική καταπίεση. Αναφέρουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα από τα απομνημονεύματα του Μπρονέφσκι, κατά τη διάρκεια της άφιξης του ρωσικού στόλου στην Τίβρο:

³ Το ημερολόγιο του Στεπάν Χμετέβσκι για τις πολεμικές επιχειρήσεις του ρωσικού στόλου στο Αρχιπέλαγος και στις ακτές της Μικράς Ασίας. Σοβρεμέννικ (= Σύγχρονος (περιοδικό). Τόμος 49. Νο 1. Αγία Πετρούπολη, 1855. Σ. 63-64.

«Ο κάθε Τούρκος επικεφαλής του χωριού απαιτεί δωροδοκία. Για να παρέχει ελεύθερα το δικαίωμα άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων μερικές φορές απαιτεί, αυθαίρετα, δωροδοκία. Σε περίπτωση που οι Έλληνες δεν την καταβάλουν, δίνει εντολή να καταστραφεί η εκκλησία. Αυτή η δυστυχία βρήκε και τους κατοίκους του νησιού. Δεν ξέρω για ποιο λόγο ο ιερέας θεωρούσε ότι, δήθεν, εγώ έχω το δικαίωμα να επιτρέψω στους κατοίκους την αναστήλωση της εκκλησίας. Ο ιερέας στον εκτενή του λόγο εξέφρασε αυτή την παράκληση. ... Εγώ εξεπλάγην, έχοντας, όμως, υπ' όψιν την πεποίθηση της διοίκησής μας σχετικά με το «πόσο είναι δυνατό να διακείμεθα με επιείκεια απέναντι στους Έλληνες» – και θεωρώντας ότι η άρνησή μου δε θα γίνει κατανοητή (διότι όχι μόνο το Ρώσο αξιωματικό, αλλά και τον απλό στρατιώτη θεωρούν ον πολύ ανώτερό τους), έδωσα τη συγκατάθεσή μου και ήμουν αναγκασμένος να ακολουθήσω το λαό, εκεί που αυτός με πήγε.⁴...»

Ακόμη, όμως, και όταν οι Έλληνες δεν διαθέτουν τη δυνατότητα άμεσης συμμετοχής στις πολεμικές επιχειρήσεις, δεν κρύβουν τη χαρά τους από τις επιτυχίες του ρωσικού στόλου και την ήττα των Τούρκων. Ο λοχαγός του ρωσικού ναυτικού Σεργκέι Πλεσέεφ περιγράφει ότι, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του στη Εγγύς Ανατολή το 1772, έγινε γνωστή η έναρξη νέων πολεμικών επιχειρήσεων του ρωσικού ναυτικού ενάντια των Τούρκων. Σύμφωνα με τον Πλεσέεφ, η είδηση αυτή προξένησε στον ελληνικό πληθυσμό έκρηξη θαυμασμού: «Ο λαός χαιρόταν και όλοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους ευτυχισμένους, διότι βοηθούν τους Ρώσους ενάντια στους Τούρκους».⁵

⁴ Μπρονέφσκι Β.Μ. Σημειώσεις ... Μέρος 3. Αγία Πετρούπολη 1819. Σ. 36, 48.

⁵ Πλεσέεφ Σ.Ι. Καθημερινές σημειώσεις για την περιήγηση από την Πάρο, η οποία ανήκει στη Ρωσία, στη Συρία και στα αξιοθέατα της εγγύτερης περιφέρειας της Ιερουσαλήμ. Αγία Πετρούπολη, 1773. Σ. 69.

Ο ως άνω Πλεσέεφ καταγράφει την έκπληξή του, όταν, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Εγγύς Ανατολή, τον πλησίασε «ντυμένη με τουρκική ενδυμασία» μία γυναίκα, γόνος πλούσιας οικογένειας, και, συζητώντας, εξέφρασε τον ενθουσιασμό της για τις επιτυχίες του ρωσικού ναυτικού στη Μεσόγειο. Παρά την έκπληξή του, απεφάνθη ότι η γυναίκα αυτή, αν και γνώριζε την τουρκική γλώσσα άριστα και ήταν ντυμένη με τουρκική ενδυμασία, ήταν Ελληνίδα και μισούσε τους Τούρκους. «Ας δώσει ο Θεός (στο ρωσικό ναυτικό - Θ.Γ.) να συνεχίσει με επιτυχία τις κατακτήσεις του, να απελευθερώσει από την αιχμαλωσία τους ομόδοξους και τους αδερφούς μας, τους οποίους οι Τούρκοι καταπιέζουν χειρότερα και από ζωντανά», με τον τρόπο αυτό η Ελληνίδα αντιδρά στα νέα για τη νίκη του ρωσικού ναυτικού.⁶ Το τελευταίο παράδειγμα υποδηλώνει ότι η ορθόδοξη θρησκεία, καθώς και το μίσος απέναντι στους Τούρκους, αποτελούν εκείνους τους συνδετικούς κρίκους ανάμεσα στον ελληνικό πληθυσμό, παρά το γεγονός ότι η ανάγκη προσαρμογής στις συνθήκες του τουρκικού ζυγού, πράγμα που συνεπάγετο την υιοθέτηση από κάθε κοινότητα του ατομικού της μοντέλου προσαρμογής, διαίωνιζε τη διαφοροποίηση των Ελλήνων μεταξύ τους.

Σε όλα, σχεδόν, τα απομνημονεύματα των στρατιωτικών περιηγητών, οι οποίοι συμμετέχουν στις πολεμικές ενέργειες εναντίον των Τούρκων, υπάρχουν παραδείγματα συμπαράστασης, συμμετοχής και συμβολής των Ελλήνων στις ως άνω επιχειρήσεις. Αναφέρουμε ένα μόνο παράδειγμα, που αφορά τα γεγονότα του ρωσο-τουρκικού πολέμου της περιόδου 1768-1774, και το οποίο καταγράφει ο αξιωματικός του ρωσικού στόλου Ματθαίος (Ματβέι) Κοκόβτσεφ, που αρκετά χαρακτηριστικά αντικατοπτρίζει την άποψη των Ρώσων περιηγητών για τους Έλληνες:

(Plescheev S.I. Dnevnie zapiski puteshestviya iz arhipelazhskogo, Rossii prinadlezhazhego ostrova Parosa v Siriya i k dostopamyatnim mestam v predelakh Ierusalima nakhodyaschikhsya. Spb., 1773).

⁶ Πλεσέεβ Σ.Ι. Καθημερινές σημειώσεις ... Σ. 75.

«Κατά τη διάρκεια της παρουσίας του ρωσικού στόλου στο Αρχιπέλαγος, ενθαρρυμένοι από την παρουσία ρωσικών όπλων, εκδήλωναν (οι Έλληνες – Θ.Γ.) εξαιρετικά δείγματα ανδραγαθίας. Τα μικρότερά τους πλοιάρια, σε περίπτωση επίθεσης τουρκικών γαλέρων, προτιμούσαν να αυτοπυρποληθούν από το να αιχμαλωτισθούν από τον εχθρό. Τα μη τακτικά στρατεύματά τους ... κατά την απόβασή τους στην ακτή επιδείκνυαν ξέχωρη ανδρεία, που τους εμπύχωνε όλους. Οι Ψαριώτες, οι Μυκονιάτες και άλλοι νησιώτες όπλιζαν μικρά πλοιάρια ... , και με τη βοήθεια του ρωσικού στόλου όχι μόνο αιχμαλώτιζαν τα τουρκικά εμπορικά πλοία, αλλά, αποβιβαζόμενοι, τακτικά, στις ακτές, ερήμωναν τους οικισμούς.⁷ »

Η λαϊκή διπλωματία των Ρώσων στρατιωτικών επέφερε αποτελέσματα. Σε όλες, ουσιαστικά, τις περιοχές, όπου αφικνείτο ο ρωσικός στόλος, ο ελληνικός πληθυσμός τον υποδέχονταν με χαρά και ενθουσιασμό. Σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του Μπρονέφσκι, τον Απρίλιο του 1807 οι Έλληνες της Ίμβρου *«με χαρά πρότειναν (στα ρωσικά στρατεύματα – Σ.τ.Μ.) οτιδήποτε ήθελαν, αν και σε μικρές ποσότητες, χωρίς να απαιτούν εξόφληση...»*,⁸ ενώ στη Σάμο, λίγο μετά τη ναυμαχία των Δαρδανελίων, *«πλήθος κόσμου, ή, καλύτερα, ολόκληρη η πόλη, μας ακολουθούσε. Στην πλατεία, κοντά στο συντριβάνι, κοπέλλες...αφήνοντας τις στάμνες τους, μας προσέφεραν μπουκέτα με λουλούδια»*.⁹

Τα ανωτέρω έχουν ως αποτέλεσμα ο ελληνικός πληθυσμός να ταυτίζεται με τη Ρωσία, το δε αγώνα του για ανεξαρτησία να τον συνδέει άμεσα με την εκστρατεία του Σενιάβιν και την παρουσία του ρωσικού στόλου στη

⁷ Κοκόβτσεβ Μ.Γ. Περιγραφή ... Σ. 71-72.

⁸ Στο ίδιο. Σ. 35.

⁹ Στο ίδιο. Σ. 72.

Μεσόγειο. Ο Σβινίν περιγράφει την αντίδραση των κατοίκων της Ύδρας στην άφιξη του ρωσικού στόλου ως εξής: «Αμέσως έστειλαν αντιπροσώπους από την πόλη να συγχαρούν το Ναύαρχο με την ευκαιρία της αίσιας άφίξής τους» ενώ, παράλληλα, δήλωσαν: *«όλοι οι Έλληνες, σε όσους ακόμα κυλά η σπίθα της τιμής – είναι έτοιμοι να πεθάνουν για την ελευθερία και την αγάπη τους για τη Ρωσία»*.¹⁰ Αρκετές τέτοιες περιγραφές συναντάμε και στα απομνημονεύματα του Μπρονέφσκι: *«Μέσα σε ένθερμα συναισθήματα ζήλου και πίστης απέναντι στη Ρωσία, οι Έλληνες ορκίστηκαν πάλι και πανηγυρικά (θριαμβικά) να χύσουν και την τελευταία σταγόνα του αίματός τους για τη Ρωσία»*.¹¹ Μέρος του ελληνικού πληθυσμού ήδη εκλαμβάνει τη Ρωσία ως τη δεύτερη πατρίδα του. Σύμφωνα με τον Μπρονέφσκι, μετά τα ναυμαχία του Άθωνα και κατά τη διεξαγωγή ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων με τους Τούρκους και την προετοιμασία για επιστροφή του ρωσικού στόλου στην Κέρκυρα, ο ελληνικός πληθυσμός της Τενέδου διασκορπίστηκε στα διάφορα νησιά του Αρχιπελάγους, όπου δεν ελέγχονταν από Τούρκους (δεδομένου ότι μετά την πολιορκία του νησιού, οι Τούρκοι ξερίζωσαν όλα τους τα δέντρα και κατέστρεψαν και όλα τα αμπέλια). Παράλληλα πολλοί Έλληνες «ορκίστηκαν πίστη στη Ρωσία (υιοθέτησαν τη ρωσική υπηκοότητα) και κατευθύνθηκαν προς την Κέρκυρα, αναμένοντας ευνοϊκή ευκαιρία για να μεταβούν στη Ρωσία».¹²

Ωστόσο, η πιο γλαφυρή και έντονη περιγραφή σχετικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των δύο λαών, Ελλήνων και Ρώσων, που

¹⁰ Σβινίν Π.Π. Απομνημονεύματα από το ναυτικό. Μέρος 2. Αγία Πετρούπολη, 1819. Σ. 8. (Svinyin P.P. Vospominaniye na flote. Ch. 2. Spb., 1818).

¹¹ Μπρονέφσκι Β.Μ. Σημειώσεις του αξιωματικού του στόλου για τη συνέχεια των επιχειρήσεων στη Μεσόγειο υπό την αρχηγία του Αντιναύαρχου Ν.Ι. Σενιάβιν την περίοδο 1805-1810. Μέρος 3. Αγία Πετρούπολη 1819. Σ. 124. (Bronevsky V.B. Zapiski morskogo ofitsera v prodolzhenie kampanii na Sredizemnom more pod nachalstvom Vitse-Admirala D.N. Senyavina s 1805 po 1810 god. Ch. 1-3. Spb., 1818-1819).

¹² Στο ίδιο. Σ. 168-169.

αναπτύχθησαν κατά τη διάρκεια της τρίτης εκστρατείας στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο με επικεφαλής το Ναύαρχο Σενιάβιν, καθώς και αναφορικά στο ρόλο του ίδιου του Ναυάρχου στην ενίσχυση αυτών των σχέσεων, είναι αυτή που καταγράφει τις σκηνές αποχαιρετισμού με το ρωσικό στόλο στην Κέρκυρα. Να πως περιγράφει το γεγονός ο Σβινίν:

Ήταν να αδύνατο να παρακολουθούμε ασυγκίνητοι αυτή τη συγκινητική σκηνή, που μας εξέπληξε όλους, όταν ... ο Ναύαρχος κατευθύνθηκε για τελευταία φορά να προσκυνήσει τα ευεργετούντα λείψανα του Άγιου Σπυρίδωνα. Όχι μόνο οι δρόμοι, αλλά και όλα τα παράθυρα, οι στέγες των σπιτιών, ήταν γεμάτα κόσμο, που υποκλίνονταν και με κάθε τρόπο χαιρετούσε το Σενιάβιν. Το πλήθος ακολουθούσε τα χνάρια μας και μας περίμενε καθ' όλη τη διάρκεια του αποχαιρετιστήριου γεύματός μας...Το πλήθος μας συνόδευε μέχρι την προκυμαία, την οποία επίσης βρήκαμε κατάμεστη από κόσμο. Όλοι ήθελαν να αποχαιρετήσουν το Σενιάβιν, να τον αγκαλιάσουν. Ενάρετοι ευγνώμονες Έλληνες, για ένα λεπτό ξέχασαν τον κίνδυνο που τους караδοκεί και, ανοίγοντας την καρδιά τους, έδειξαν πόσο αυτοί θεωρούν ότι είναι υπόχρεοι στο Σενιάβιν για την ευτυχία και την ελευθερία, που έχαιραν καθ'όλη τη διάρκεια της διοίκησής του. Ο Σενιάβιν δεν μπορούσε να είναι αδιάφορος, δάκρυα κατέκλυσαν τα περήφανα μάγουλά του – εγώ έκλαιγα σαν παιδί. Για πρώτη φορά αγάπησα με όλη μου την ψυχή τους Κερκυραίους. Για πρώτη φορά αισθάνθηκα ότι λυπούμαι που τους

αποχωρίζομαι, σα να πρόκειται για κοντινούς συγγενείς.

Με αρκετή ικανοποίηση είδα τη θλίψη των κατοίκων κατά τον αποχωρισμό με τους στρατιώτες μας. Αποχαιρετούνταν σα φίλοι, έκλαιγαν, διαβεβαίωναν ο ένας τον άλλον στη φιλία, την αναγνώριση και, παρά το γεγονός ότι επικοινωνούσαν σε μία μετά δυσκολίας κατανοητή διάλεκτο –οι δικοί μας σε κακή ιταλική και ελληνική, οι Κερκυραίοι σε άσχημη ρωσική- οι διάλογοί τους, πράγματι, ήταν εκφραστικοί. Δεν αποτελεί κάτι τέτοιο μεγάλη τιμή για τους στρατιώτες μας? Το να κατακτάς τις καρδιές είναι σημαντικότερο και ενδοξότερο από το να κατακτάς κράτη.¹³

Παρόμοια περιγραφή, που ξεχυλίζει από τα πιο ζεστά συναισθήματα, εντοπίζουμε και στα απομνημονεύματα του Μπορόντσκι:

Ο αποχαιρετισμός των κατοίκων με τους στρατιώτες μας πιστοποιούσε την ειλικρινή λαϊκή αγάπη απέναντί μας, την οποία δεν δύναται να περιγράψει καμμία πέννα. Όταν τα στρατεύματα σταμάτησαν μπροστά στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα για να λάβουν την ευλογία πριν το ταξίδι, κληρικοί από όλες τις εκκλησίες, ντυμένοι στα μαύρα, βγήκαν με σταυρούς και με αγιασμό. Ο πρωτοϊερέας, δίνοντας αλάτι και ψωμί στη στρατηγό, ξεκίνησε να ομιλεί, αλλά τον

¹³ Σβινίν Π.Π. Απομνημονεύματα από το ναυτικό. Μέρος 2. Αγία Πετρούπολη, 1819. Σ. 233-235. (Svinyin P.P. Vospominaniye na flote. Ch. 2. Spb., 1818).

έπιασαν τα κλάματα, γέμισε δάκρυα και δεν μπόρεσε να συνεχίσει. Ήχησαν τα τύμπανα, τα στρατεύματα ξεκίνησαν και κατευθύνθηκαν προς την προκουαία. Όχι μόνο οι δρόμοι, η πλατεία, αλλά και όλα τα παράθυρα, οι στέγες των σπιτιών ήταν κατάμεστες από λαό, ο οποίος, στην προσπάθειά του να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του, ξέχασε προσωρινά ότι με την ειλικρίνειά του αυτή εξοργίζει τους δυνάστες του (δηλ. του Γάλλους). Από τα μπαλκόνια έπεφταν στους στρατιώτες λουλούδια, στιγμές-στιγμές η θλιβερή σιωπή κοβόταν από φωνές αναγνώρισης και ευγνωμοσύνης. Στην προκουαία, όταν οι στρατιώτες έμπαιναν στις βάρκες (για να επιβιβαστούν στα πλοία – Σ.τ.Μ.), ο καθένας αποχαιρετίζονταν με το γνωστό του, εύχονταν να μην ξεχάσουν ο ένας τον άλλο, αγκαλιάζονταν και έκλαιγαν ... Εγώ για πρώτη φορά είδα και πίστεψα ότι οι Κερκυραίοι είχαν λόγο να αγαπούν τους Ρώσους, χωρίς εμάς έμειναν κυριολεκτικά ορφανοί. Δύναται να ειπωθεί ότι οι Κερκυραίοι και οι Δαλματιανοί ήσαν τα αγαπημένα τέκνα της Ρωσίας, τα οποία εμείς προφυλάγαμε και θωπεύαμε, χωρίς να απαιτούμε από αυτά καμμία θυσία.¹⁴

Ακριβώς σε αυτά τα λόγια, ακριβώς σε αυτές τις εκφράσεις και συναισθήματα ιχνηλατούμε την ουσία της ρωσικής εκστρατείας στο Αρχιπέλαγος και την Αδριατική. Απελευθερώνοντας τον ντόπιο πληθυσμό από φορολογική σπάθη, συνδράμοντας στην ευπορία, ευδαιμονία και ανάπτυξή τους, οι Ρώσοι στρατιωτικοί και διπλωμάτες,

¹⁴ Μπονέφσκι Β.Μ. Σημειώσεις του αξιωματικού του στόλου για τη συνέχεια των επιχειρήσεων στη Μεσόγειο υπό την αρχηγία του Αντιναυάρχου Ν.Ι. Σενιάβιν την περίοδο 1805-1810. Μέρος 3. Αγία Πετρούπολη 1819. Σ. 185-186.

(Bronevsky V.B. Zapiski morskogo ofitsera v prodolzhenie kampanii na Sredizemnom more pod nachalstvom Vitse-Admirala D.N. Senyavina s 1805 po 1810 god. Ch. 1-3. Spb., 1818-1819).

ομόδοξοι ορθόδοξοι των Ελλήνων, που διάκεινταν απέναντί τους με αίσθημα συμπόνοιας και σύμπραξης, ουσιαστικά παρείχαν προστασία στον ελληνικό πληθυσμό. Κάτι τέτοιο αποτέλεσε λογική εξέλιξη, έκφραση και απόρροια των μακρόχρονων ιστορικών και πνευματικών σχέσεων των δύο λαών, γεγονός που λειτούργησε ως παρακαταθήκη για την περαιτέρω προσέγγιση και σύμπραξη κατά τις επόμενες δεκαετίες, όταν τίθεται πλέον οξύ το ζήτημα της απελευθέρωσης των υπόδουλων Ελλήνων.

Όταν το 1821 στην Ελλάδα ξεσπά η Επανάσταση, οι Έλληνες όλο και περισσότερο προσανατολίζονται προς τη Ρωσία, αποσκοπούν στην υποστήριξή της ως εγγύηση για την επίτευξη του σκοπού τους, δηλαδή την επιτυχή έκβαση του αγώνα ενάντια στον οθωμανικό ζυγό. Πόσο μάλλον που ίσως για πρώτη φορά τίθεται με τέτοια οξύτητα το ζήτημα ζωής ή θανάτου για τους Έλληνες. Ευρισκόμενος στο επίκεντρο της ενόπλου σύρραξης, ο Ρώσος προσκυνητής Κιρ Μπρόννικωφ, δουλοπάροικος των Σερεμέτιεφ, περιγράφει ως εξής τη κοινή γνώμη και τις διαθέσεις των κατοίκων της Σκοπέλου, κοντά στο Άγιο Όρος: «Οι κάτοικοι βρίσκονταν σε μεγάλη θλίψη, ιδίως οι γυναίκες. Συναντώντας μας στο δρόμο και μη γνωρίζοντας τη ρωσική γλώσσα, ξέπνοες και μέσα στα δάκρυα μας έλεγαν τα εξής, τα οποία μας εξήγησε αργότερα διερμηνέας: *«εάν δε μας βοηθήσει η Ρωσία, τότε εμείς οι Έλληνες χαθήκαμε»*, και συμπληρώνει ότι μέρος των κατοίκων του νησιού, ωστόσο, δε συμμερίζονται αυτή την άποψη και *«παρά τη δυσμενή αυτή συγκυρία και τη δύσκολη θέση, στην οποία βρέθηκαν, δεν εγκατέλειπαν την περηφάνια τους»*.¹⁵

¹⁵ Μπρόννικωφ Κ.Ι. Ταξίδι στους Αγίους Τόπους της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής κατά τα έτη 1820-1821. Μόσχα, 1824. Σ. 239.
(Bronnikov K.I. Puteshestvie k svyatim mestam, nakhodyaschimsya v Evrope, Azii I Afrike, sovershennoe v 1820 I 1821 godakh. Moskva, 1824).

Στα τέλη του 18ου αι. και κυρίως κατά τον 19^ο αι. οι ελληνορωσικές σχέσεις και η ανάπτυξη του ελληνικού πολιτισμού στη Ρωσία αποκτούν νέα δυναμική, πράγμα στο οποίο συμβάλλει η ενίσχυση των ελληνικών κοινοτήτων στη νότια, κυρίως, επικράτεια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, η προστασία και τα προνόμια που αυτές χαίρουν εκ μέρους των ρωσικών Αρχών, δεδομένου ότι η ρωσική πολιτική ηγεσία ενδιαφέρεται να εγκαταστήσει ορθόδοξο πληθυσμό στα νοτια συννορία της και τον προσελκύει με σειρά προνομίων (φορολογικές ελαφρύνσεις, εκχώρηση γης, απαλλαγή από στρατιωτική θητεία κ.α.), καθώς και το ολοένα και αυξανόμενο ενδιαφέρον της ρωσικής κοινής γνώμης απέναντι στα ελληνικά δρώμενα.

Ο ελληνικός πληθυσμός που εγκαθίσταται στη Ρωσική Αυτοκρατορία, αξιοποιώντας τα προνόμια, που του παραχωρούν οι ρωσικές Αρχές, μετουσιώνεται σε ένα αναπόσπαστο δυναμικό στοιχείο της κοινωνικο-πολιτικής και οικονομικής ζωής της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Οι ελληνικές κοινότητες αναπτύσσουν έντονη κοινωνική, φιλανθρωπική, εκπαιδευτική, και πολιτιστική δράση, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στην επικράτεια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας αλλά επεκτείνεται και στον ελληνικό χώρο, στη δε Ρωσία λειτουργούν ελληνικά σχολεία, ελληνικά σωματεία, εκδίδεται περιοδικός τύπος και βιβλία στην ελληνική γλώσσα.

Αξίζει να αναφέρουμε επιγραμματικά ορισμένα ονόματα επώνυμων Ελλήνων, που σημάδεψαν το βίο τη Κριμαίας και της Νότιας Ρωσίας εν γένει, π.χ. ενδεικτικά αναφέρουμε Έλληνες-ιδιοκτήτες βιομηχανικών μονάδων και εργοστασίων, όπως η Ελπινίκη Κόκκαλη εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας, οι Ν.Π. Νικολαΐδης, Περσικίδης, Σακιφίδης εργοστάσιο παραγωγής ειδών διατροφής, Μ. Μπεντάκης στρωματοποιείο, Αλεξανδράκης αλευροποιείο και ελαιοτροβείο, Γιαννόπουλος εργοστάσιο οίνου, Φυρής λατομείο, Λαγός χημική μονάδα, Θεοδωρόβσκι εργοστάσιο επεξεργασίας κρυστάλλου, Γιαλτακώφ μονάδα παραγωγής σαμποβάρ (ρωσικός βραστήρας, που χρησιμοποιείται, κυρίως, στην ετοιμασία του τσαγιού - Σ.τ.Σ.).¹⁶ Οι Έλληνες της Οδησού, επίσης, υπήρξαν ιδρυτές αξιόλογων εμπορικών οίκων της Νότιας Ρωσίας, όπως οι εμπορικοί οίκοι των «Ροδοκανάκη»,

¹⁶ Κόσμος, 1906. № 452, 204. 1907. № 108, 136. 1910. № 426.

Ελληνικός Αστήρ, 1913. № 8.

Αργοναύτης, 1912. № 14.

Φως, 1909. № 33.

«Μαραζλή», «Γιαννόπουλου», «Μαύρου», «Συνα(ο)δινού», «Ράλλη».¹⁷ Πέραν των ανωτέρω, οι Έλληνες της Οδησσού υπήρξαν ιδιοκτήτες μικρομεσαίων επιχειρήσεων και καταστημάτων, όπως οι Λαζαρίδης και Τσολάκης ιδιοκτήτες κρεοπωλείων, Σαραντίδης ιδιοκτήτης καταστήματος μουσικών οργάνων, μοναδικού για την εποχή του στην επικράτεια της Ρωσίας, Αρώνης οινοποιείου, Πα(ο)ταμιάνος αλυσίδας πολυκαταστημάτων στην Οδησό, Παππαρήγας και Αφοί Μαρινάκη Παντοπωλείων, Αμπατιέλλος και Φωτιάδης ξενοδοχείων και εστιατορίων, Δουκελής και Τέτερης πολυκαταστημάτων, Αρεοπάτης και Τανάζης ραφείων, Αμπαρζάκης, Κρειάδης, Ελευθεριάδης και Αφοί Κριάρη ζαχαροπλαστείων, Καππίδης και Ζερβάτης-Περάκης βιβλιοπωλείων, Κωνσταντινίδης-Μικρόπουλος υφασματοποιείου, Παπανικολάου εστιατορίου-ζαχαροπλαστείου, Βρυώνης ιδιοκτήτης των ξενοδοχείων «Tsentralnaya» (=Κεντρικόν) και «Birzha» (=Χρηματιστήριο), Γραικίδης του καφενείου «Θεσσαλία», Σταύρου καταστήματος γουναρικών, Καραζίκης καταστήματος τροφίμων.¹⁸

Ένα καινούριο στάδιο στην ιστορία της Κριμαίας, και της Κερσούντας ειδικότερα, ξεκινά, κατά τους νεότερους χρόνους, στα τέλη του 18ου αι. Το 1771, κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου των ετών 1768-1774, η Κερσούντα καταλαμβάνεται από τα ρωσικά στρατεύματα, ενώ σύμφωνα με την Ειρήνη του Κουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) η πόλη παραμένει στην κυριότητα της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Από αυτή τη στιγμή η Οθωμανική Αυτοκρατορία αναγκάζεται να υποχωρήσει από τις διεκδικήσεις της στην περιοχή και από τα δικαιώματα να ορίζει τους ηγεμόνες της Κριμαίας. Τα δικαιώματα αυτά μεταβιβάζονται στη ρωσική πλευρά, η οποία διαθέτει στράτευμα στην Κερσούντα, εγκρίνει τους τοπικούς ηγεμόνες και, συχνά, συμβάλλει στην επικράτηση αυτών έναντι των φιλοδοξιών της τουρκικής κυβέρνησης, η οποία επιδιώκει να ξεσηκώσει τους Τατάρους εναντίον της ρωσικής

¹⁷ Σκαλκόφσκι Α.Α. Ιστορικο-στατιστική εμπειρία για το εμπορικό και βιομηχανικό δυναμικό της Οδησσού. Οδησός, 1839. Σ. 73.
(Skalkovsky A.A. Istoriko-statisticheskoy opit o torgovnykh i promishlennykh silakh Odessi. Odessa, 1839. S. 73).

¹⁸ Κόσμος, 1906. № 5. 1907. № 100, 108. 1910. № 432, 437, 443, 448. 1908. № 226. 1909. № 317. 1913. № 505.

Ελληνικός Αστήρ, 1913. № 8, 35.

Αργοναύτης, 1912. № 7, 9.

Ηχώ, 1914. № 11.

πολιτικής.¹⁹ Τέσσερα χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα το 1778, η Αυτοκράτειρα Αικατερίνη, κατόπιν αιτημάτων και παραπόνων των κατοίκων των ηγεμονιών της χερσονήσου της Κριμαίας εξαιτίας των δυσβάσταχτων φόρων, που τους επιβάλλουν οι τοπικοί άρχοντες, αποφασίζει ότι η μετακίνηση του πληθυσμού αυτού από την περιοχή θα επιδεινώσει την οικονομική σθεναρότητα της Κριμαίας και θα επιταχύνει την αποσύνδεση, εξασθένιση και σήψη στην ευρύτερη περιοχή. Για το λόγο αυτό λαμβάνει μέτρα για τη μετακίνηση του αρμένικου πληθυσμού της Κριμαίας στο Ναχitseβάν και του ελληνικού στη Μαριούπολη.²⁰

Τα ανωτέρω έχουν ως αποτέλεσμα την οικονομική αποδυνάμωση της Κριμαίας, της οποίας τα έσοδα από την αμπελουργία και τις λοιπές δραστηριότητες και ασχολίες του ορθόδοξου πληθυσμού της συρρικνώνονται.²¹ Το 1784, μετά την εγκατάλειψη της χερσονήσου της Κερσούντας από τους Τατάρους και την ολική προσχώρηση της Κριμαίας στη Ρωσία, ο ελληνικός πληθυσμός επιστρέφει στο Κερτς, ανάμεσα στον οποίο και εκείνοι οι Έλληνες, που κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1768-1774 συνέταξαν το “Αλβανικό Τάγμα”, το οποίο εγκαταστάθηκε στο Ταγκανρόγκ και πολέμησε στο πλευρό της Ρωσίας. Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, το γεγονός ότι η Ρωσία προτείνει στο Αλβανικό Τάγμα να εγκατασταθεί στη χερσόνησο του Κερτς. Σύμφωνα με την Ειρήνη του Κουτσούκ Καϊναρτζή τα φρούρια “Κερτς” και “Γενικαλέ” μεταβιβάζονται στην κυριαρχία του ρωσικού στρατού, γεγονός που επέτρεπε στη Ρωσική Αυτοκρατορία την αξιοποίηση τόσο της Αζοφικής όσο και της Μαύρης Θάλασσας, καθώς και της Χερσονήσου του Κερτς ως σημείου εκκίνησης προς το εσωτερικό

¹⁹ Οδηγός της Κριμαίας. Συμφερούπολη, 1925. Σ. 246-267.
(Putevoditel po Krimu. Simferopol, 1925).

²⁰ Κονταράκι Β.Χ. Ολική περιγραφή της Κριμαίας. Τόμος 4. Μέρος 17. Αγία Πετρούπολη, 1875. Σ. 3-4.

(Kondaraki V.K. Universalnoe opisanie Krima. Spb., 1875.).

²¹ Στο ίδιο. Σ. 4.

της Κριμαίας.²² Για τις “υπηρεσίες, που προσέφεραν οι “Αλβανοί” στους Ρώσους”²³ η Αυτοκράτειρα Αικατερίνη η Μεγάλη (Β΄) δίνει εντολή να τους παραχωρηθεί γη για εγκατάσταση, καθώς και να συσταθεί στράτευμα, που θα φέρει την ονομασία “Αλβανικό”, και το οποίο υποχρεούται να υπηρετεί σε περίπτωση πολεμικών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με το Μανιφέστο του 1774, στους αποικιστές παραχωρήθηκε “πολιτική ελευθερία, ελευθερία θρησκειύματος, απαλλαγή από στρατιωτική υπηρεσία, γη, δικαίωμα εμπορίας, δικαίωμα να ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα, να διαθέτουν εργοστάσια και δουλοπάροικους”.²⁴ Με τον τρόπο αυτό η ρωσική κυβέρνηση δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για την εγκατάσταση σε μια περιοχή, που πρόσφατα ενσωματώθηκε στην Αυτοκρατορία, ορθόδοξου πληθυσμού καθώς και την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, γεγονός το οποίο αξιοποιούν στο έπακρο οι λαοί που βρίσκουν καταφύγιο στην Κριμαία, μεταξύ των οποίων και οι Έλληνες, τους οποίους ανέκαθεν χαρακτηρίζει επιχειρηματικό δαιμόνιο και δεινότητα.

Μετά το αποικιστικό αυτό κύμα, στην Κερσούντα ξεκινά μία περίοδος ανάπτυξης με ταχύτητα γεωμετρικής προόδου. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1821 στο Κερτς εγκαινιάζεται λιμένας και τελωνειακή υπηρεσία, ενώ η πόλη, με τις γειτονικές περιφέρειες και το φρούριο Γενικαλέ αποτελούν τη διοικητική μονάδα “Κυβερνείο του Κερτς-Γενικαλέ”.²⁵ «Η περιοχή, όπου η Κερσούντα σχηματίζει μία μικρή χερσόνησο, είναι φτωχή, άψυχη, σκνή, όλο στέπες, ενώ το οδικό της

²² Μπικόφσκαγια Ν.Β. Οι μέτοικοι του Αρχιεπαύγου του 1775 στο Κερτς και το Γενικαλέ. Κερτς, 1994. Σ. 1.

(Bikovskaya N.V. Arkhipelazhskie pereselentsy 1775 goda v Kertsy i Enikale. Kerts, 1994).

²³ Κονταράκι Β.Χ. Ολική περιγραφή της Κριμαίας. Τόμος 4. Μέρος 17. Αγία Πετρούπολη, 1875. Σ. 5-6.

²⁴ Στατιστικός οδηγός του Κυβερνείου της Ταυρίδος. Τόμος 1. Συμφερούπολη, 1915. Σ. 22. Οδηγός ανά την Κριμαία. Οδησός, 1909. Σ. 248.

(Statistichesky spravochnik po Tavricgeskoi gubernii. T. 1. Simferopol, 1915. Putevoditel i spravochnik po Krimu. Odessa, 1909.).

²⁵ Φεντότοφ Π.Μ. Πεντηκονταετία του Αλεξάνδρειου Γυμνασίου της Κερσούντας. Κερτς, 1914. Σ. 86 (Fedotov P.M. Pyatidesyatiletie Kerchenskoi Alexandrovskoi gimknazii. Kerch, 1914.).

δίκτυο διόλου ανεπτυγμένο. Η ίδια, όμως, η πόλη είναι πολύ αξιόλογη», - με αυτόν τον τρόπο περιγράφει το Κερτς και την εγγύτερη περιφέρειά του ένας ταξιδιωτικός οδηγός των αρχών του 19ου αι.²⁶ Πράγματι, η οικονομική εξασθένηση της Θεοδοσίας το δεύτερο ήμισυ του 19ου αι. σε σημαντικό βαθμό οφείλεται στην ανάπτυξη της Κερσούντας, καθώς και τη πόλης Μπερντιάνσκ, στις οποίες παραχωρούνται αξιόλογα προνόμια και οι οποίες βρίσκονται εγγύτερα στα παράλια της Αζοφικής.²⁷ Αναμφισβήτητα, καθ'όλη τη διάρκεια του 19ου αι. η Κερσούντα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως διαμετακομιστικό κέντρο μεταξύ της Αζοφικής και της Μαύρης Θάλασσας.²⁸

Ένα καινούριο στάδιο στην ιστορία της Κριμαίας, και της Κερσούντας ειδικότερα, ξεκινά, κατά τους νεότερους χρόνους, στα τέλη του 18ου αι. Το 1771, κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου των ετών 1768-1774, η Κερσούντα καταλαμβάνεται από τα ρωσικά στρατεύματα, ενώ σύμφωνα με την Ειρήνη του Κουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) η πόλη παραμένει στην κυριότητα της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Από αυτή τη στιγμή η Οθωμανική Αυτοκρατορία αναγκάζεται να υποχωρήσει από τις διεκδικήσεις της στην περιοχή και από τα δικαιώματα να ορίζει τους ηγεμόνες της Κριμαίας. Τα δικαιώματα αυτά μεταβιβάζονται στη ρωσική πλευρά, η οποία διαθέτει στράτευμα στην Κερσούντα, εγκρίνει τους τοπικούς ηγεμόνες και, συχνά, συμβάλλει στην επικράτηση αυτών έναντι των φιλοδοξιών της τουρκικής κυβέρνησης, η οποία επιδιώκει να ξεσηκώσει τους Τατάρους εναντίον της ρωσικής πολιτικής.²⁹ Τέσσερα χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα το 1778, η

²⁶ Μαρκόφσκι Ε.. Οδηγός ανά την Κριμαία. Αγία Πετρούπολη, 1814. Σ. 100. (Markovsky E. Putevoditel po Krimu. Spb., 1814).

²⁷ Κονταράκι Β.Χ. Εις ανάμνησις εκατονταετίας της Κριμαίας. Τ. 1. Μόσχα, 1883. Σ. 40. (Kondaraki V.K. V pamyat stoletiya Krima. Moskva, 1883).

²⁸ Οδηγός ανά τις παράλιους της Μαύρης Θάλασσας. Οδησός, 1897. Σ. 72. (Putevoditel po beregam Chernogo morya. Odessa, 1897).

²⁹ Οδηγός της Κριμαίας. Συμφερούπολη, 1925. Σ. 246-267. (Putevoditel po Krimu. Simferopol, 1925).

Αυτοκράτειρα Αικατερίνη, κατόπιν αιτημάτων και παραπόνων των κατοίκων των ηγεμονιών της χερσονήσου της Κριμαίας εξαιτίας των δυσβάσταχτων φόρων, που τους επιβάλλουν οι τοπικοί άρχοντες, αποφασίζει ότι η μετακίνηση του πληθυσμού αυτού από την περιοχή θα επιδεινώσει την οικονομική σθεναρότητα της Κριμαίας και θα επιταχύνει την αποσύνδεση, εξασθένιση και σήψη στην ευρύτερη περιοχή. Για το λόγο αυτό λαμβάνει μέτρα για τη μετακίνηση του αρμένικου πληθυσμού της Κριμαίας στο Ναχitseβάν και του ελληνικού στη Μαριούπολη.³⁰

Τα ανωτέρω έχουν ως αποτέλεσμα την οικονομική αποδυνάμωση της Κριμαίας, της οποίας τα έσοδα από την αμπελουργία και τις λοιπές δραστηριότητες και ασχολίες του ορθόδοξου πληθυσμού της συρρικνώνονται.³¹ Το 1784, μετά την εγκατάλειψη της χερσονήσου της Κερσούντας από τους Τατάρους και την ολική προσχώρηση της Κριμαίας στη Ρωσία, ο ελληνικός πληθυσμός επιστρέφει στο Κερτς, ανάμεσα στον οποίο και εκείνοι οι Έλληνες, που κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1768-1774 συνέταξαν το “Αλβανικό Τάγμα”, το οποίο εγκαταστάθηκε στο Ταγκανρόγκ και πολέμησε στο πλευρό της Ρωσίας. Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, το γεγονός ότι η Ρωσία προτείνει στο Αλβανικό Τάγμα να εγκατασταθεί στη χερσόνησο του Κερτς. Σύμφωνα με την Ειρήνη του Κουτσούκ Καϊναρτζή τα φρούρια “Κερτς” και “Γενικαλέ” μεταβιβάζονται στην κυριαρχία του ρωσικού στρατού, γεγονός που επέτρεπε στη Ρωσική Αυτοκρατορία την αξιοποίηση τόσο της Αζοφικής όσο και της Μαύρης Θάλασσας, καθώς και της Χερσονήσου του Κερτς ως σημείου εκκίνησης προς το εσωτερικό της Κριμαίας.³² Για τις “υπηρεσίες, που προσέφεραν οι “Αλβανοί” στους

³⁰ Κονταράκι Β.Χ. Ολική περιγραφή της Κριμαίας. Τόμος 4. Μέρος 17. Αγία Πετρούπολη, 1875. Σ. 3-4.

(Kondaraki V.K. Universalnoe opisanie Krima. Spb., 1875.).

³¹ Στο ίδιο. Σ. 4.

³² Μπικόφσκαγια Ν.Β. Οι μέτοικοι του Αρχιερέα του 1775 στο Κερτς και το Γενικαλέ. Κερτς, 1994. Σ. 1.

Ρώσους”³³ η Αυτοκράτειρα Αικατερίνη η Μεγάλη (Β΄) δίνει εντολή να τους παραχωρηθεί γη για εγκατάσταση, καθώς και να συσταθεί στράτευμα, που θα φέρει την ονομασία “Αλβανικό”, και το οποίο υποχρεούται να υπηρετεί σε περίπτωση πολεμικών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με το Μανιφέστο του 1774, στους αποικιστές παραχωρήθηκε “πολιτική ελευθερία, ελευθερία θρησκειώματος, απαλλαγή από στρατιωτική υπηρεσία, γη, δικαίωμα εμπορίας, δικαίωμα να ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα, να διαθέτουν εργοστάσια και δουλοπάροικους”.³⁴ Με τον τρόπο αυτό η ρωσική κυβέρνηση δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για την εγκατάσταση σε μια περιοχή, που πρόσφατα ενσωματώθηκε στην Αυτοκρατορία, ορθόδοξου πληθυσμού καθώς και την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, γεγονός το οποίο αξιοποιούν στο έπακρο οι λαοί που βρίσκουν καταφύγιο στην Κριμαία, μεταξύ των οποίων και οι Έλληνες, τους οποίους ανέκαθεν χαρακτηρίζει επιχειρηματικό δαιμόνιο και δεινότητα.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι στη Νότια Ρωσία ιδίως δημιουργούνται οι ευνοϊκές συνθήκες για την διεξαγωγή και ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας – αποτέλεσμα της προστατευτικής πολιτικής της Ρωσίας, σε συνδυασμό πάντα με την ταύτιση των συμφερόντων τη δεδομένη χρονική στιγμή - που επέτρεψαν στον ελληνικό πληθυσμό να αξιοποιήσει στο έπακρο τις δυνατότητές του και να εξαντλήσει το ασίγαστο δυναμικό του. Το επιχειρηματικό δαιμόνιο του Έλληνα, ο οποίος συχνά κατέφευγε στο ψεύδος και την απάτη, απαθανατίζονται στο φολκλόρ της ευρύτερης περιοχής της Νότιας Ρωσίας. Μία, λοιπόν, παροιμία του 19ου αι. διατυπώνεται ως εξής: “Ένας οποιοσδήποτε άνδρας μπορεί να

(Bikovskaya N.V. Arkhipelazhskie pereselentsy 1775 goda v Kertsy I Enikale. Kerts, 1994).

³³ Κονταράκι Β.Χ. Ολική περιγραφή της Κριμαίας. Τόμος 4. Μέρος 17. Αγία Πετρούπολη, 1875. Σ. 5-6.

³⁴ Στατιστικός οδηγός του Κυβερνείου της Ταυρίδος. Τόμος 1. Συμφερούπολη, 1915. Σ. 22. Οδηγός ανά την Κριμαία. Οδησός, 1909. Σ. 248.

(Statistichesky spravochnik po Tavricgeskoi gubernii. T. 1. Simferopol, 1915. Putevoditel I spravochnik po Krimu. Odessa, 1909.).

εξαπατηθεί από έναν Τσιγγάνο, ο Τσιγγάνος μπορεί και αυτός να εξαπατηθεί από έναν Εβραίο, ο Εβραίος, με τη σειρά του, από έναν Αρμένιο, ο Αρμένιος από Έλληνα, ο δε Έλληνας μόνο από τον ίδιο το Διάβολο και αυτό σε περίπτωση που κάτι τέτοιο του το επιτρέψει ο ίδιος ο Θεός”.³⁵

Σε αυτό το σημείο θα επιθυμούσα να αναφέρω ένα παράδειγμα από τη δράση της ελληνικής κοινότητας της Οδησσοῦ, με επικεφαλής τον γνωστό έμπορα της εποχής Θεόδωρο Ροδοκανάκη, η οποία, κατά τη διάρκεια της επανάστασης στην Κρήτη της περιόδου 1866-1869, δημιούργησε μία επιτροπή αλληλεγγύης προς τη Μεγαλόνησο, διεξήγαγε εράνους και, με την αρωγή και σύμπραξη της ρωσικής κυβέρνησης, συγκέντρωνε κεφάλαια για την ενίσχυση του αγώνα των Κρητικών. Ο δε Θεόδωρος Ροδοκανάκης, με δικά του πλοία, μετέφερε ανιδιοτελώς στη Μεγαλόνησο επισιτιστική βοήθεια. Επιτροπές αλληλεγγύης, μάλιστα, λειτούργησαν σε αρκετές πόλεις της Ρωσίας. Σε αυτές μετείχαν όχι μόνο Έλληνες αλλά και Φιλέλληνες, μεταξύ των οποίων ο γνωστός Ρώσος ζωγράφος Αϊβαζόφσκι, ο οποίος δημοπράτησε μερικούς πίνακές του και τα έσοδα τα διοχέτευσε στον αγώνα της Κρήτης για την ανεξαρτησία της.³⁶

Κατόπιν πρωτοβουλίας του Προέδρου της Επιτροπής Αλληλεγγύης προς τους κατοίκους της Κρήτης Θ. Ροδοκανάκη, στις 10 Ιουνίου 1868 πραγματοποιείται εκδήλωση, στην οποία συμμετέχουν μέλη της ρωσικής και ελληνικής κοινωνίας του τόπου. Σύμφωνα με δημοσιεύματα του

³⁵ Λεόνωφ Ο.Π., Λεόνωφ Γ.Α. Οι Έλληνες και η οικονομική ανάπτυξη της Ουκρανίας στα τέλη του 19ου- αρχές 20ου αι. – Ντονμπάς και Αζοφική: Προβλήματα κοινωνική, εθνικής και πνευματικής ανάπτυξης. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Επιστημονικού και Πρακτικού χαρακτήρα. Μαριούπολη, 1993. Σ. 126.

(Leonov O.P., Leonov G.L. Greki i ekonomicheskoye razvitie Ukraini v kontse XIX – nachale XX v. – Donbas i Priazovye: Problemi sotsialnovo, natsionalnovo i dukhovnovo razvitiya. Tezisi dokladov ,ezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii. Mariupol, 1993).

³⁶ Όρα: Σενκέβιτς Ι.Γ..Η Ρωσία και η Επανάσταση της Κρήτης 1866-1869. Μόσχα, 1970. Σελ. 87.

τύπου της Οδησού, η συνάντηση διεξήχθη σε ιδιαίτερα ζεστή και αδελφική ατμόσφαιρα. Ακούγονται προπόσεις για τη νίκη του ελληνικού λαού, για το ρωσικό λαό, τον πρόεδρο της Επιτροπής, ενώ ασταμάτητα ηχούν στον αέρα το ρωσικό «ουρά» και το ελληνικό «ζήτω», τα οποία συγχωνεύονται σε μία «ασίγαστη οχλοβοή».³⁷

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διαθήκη του Θ. Ροδοκανάκη, η οποία συντάσσεται στις 15 Σεπτεμβρίου 1872, δηλαδή δέκα χρόνια πριν το θάνατό του, στην ελληνική γλώσσα, γεγονός που, για πολλοστή φορά, πιστοποιεί το ευνοϊκό κλίμα και συνθήκες διαβίωσης και δραστηριότητας της ελληνικής κοινότητας στη Νότια Ρωσία, δεδομένου ότι της παρέχεται η δυνατότητα, όχι μόνο να λαμβάνει ελληνική παιδεία, να εκδίδει εφημερίδες και περιοδικά στην ελληνική, να παρακολουθεί τη Θεία Λειτουργία σε ελληνική Εκκλησία, να ομιλεί τη μητρική της γλώσσα, αλλά και να συντάσσει επίσημα νομικά κείμενα στην ελληνική, στα οποία εξασφαλίζεται η ίδια νομική ισχύς με αντίστοιχα δικαιολογητικά και έγγραφα στη ρωσική γλώσσα.³⁸

Άλλο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα δραστήριας ομογενειακής κοινότητας του εξωτερικού είναι αυτή της Κερσουντας (αρχαίο Ποντικάπαιον, Ανατολική Κριμαία), εξέχοντες εκπρόσωποι της οποίας αποτελούσαν τα μέλη της οικογένειας ιδιοκτητών μεγάλου καπνεργοστασίου «Μεσαξούδη». Αρκετά στοιχεία για την ταυτότητα της οικογένειας και την εθνική της συνείδηση αντλούμε από τη η διαθήκη του μεγαλύτερου γιου της οικογένειας Γρηγορίου, ο οποίος απεδέμησε στις 01.12.1915.³⁹ Σύμφωνα με το περιεχόμενο της διαθήκης, ο Γρηγόριος Μεσαξούδης κληροδοτεί το 7,5% της περιουσίας του σε 11 ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χερσονήσου της Κριμαίας, ενώ το

³⁷ Στο ίδιο. 1867. № 128.

³⁸ GAOO. F.188. O.1. D.4. L.4.

³⁹ TGAK. F. 376. Op. 5. D. 11921. L. 258.

20% το κληροδοτεί στο Βασίλειο της Ελλάδος και, συγκεκριμένα, το 10% προορίζεται για κατασκευή, στην Ελλάδα, σχολών, που θα φέρουν το όνομά του, ενώ το υπόλοιπο 10% προορίζεται σε υποτροφίες για σπουδαστές των κατώτερων, μεσαίων και ανώτατων εκπαιδευτικών βαθμίδων.⁴⁰ Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που ο εκπρόσωπος αυτός της ελληνικής ομογένειας, μεγαλωμένος και γαλουχημένος σε μία αδερφή προς την Ελλάδα χώρα, στη Ρωσική Αυτοκρατορία, παρά το ότι όλη η ζωή και δραστηριότητά του ήταν προσανατολισμένη στην ευημερία της χώρας αυτής, η οποία, ουσιαστικά αποτέλεσε την πατρίδα του, δεν ξεχνά ποτέ την ιστορική του πατρίδα, την πατρίδα των προγόνων του, τις ρίζες του, την Ελλάδα και, λίγο πριν το θάνατό του, της αφιερώνει ένα μεγάλο μέρος της περιουσίας του, επιθυμώντας, αφ' ενός, την ανάπτυξη των γραμμάτων στην ιστορική του πατρίδα, αλλά και, αφ' ετέρου, τη μετά θάνατον μνημόνευσή του σε αυτή.

Οι τακτικές επαφές ανάμεσα στους Έλληνες και τους Ρώσους έχουν ως επακόλουθο ορισμένη πολιτιστική επίδραση της Ρωσίας στην Ελλάδα. Η παραμονή, για παράδειγμα, του ρωσικού στόλου στον Πόρο, όπου τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση εγκαθίσταται η ρωσική ναυτική βάση, ο γνωστός μέχρι και σήμερα ρωσικός Ναύσταθμος, σε ορισμένο βαθμό επηρεάζουν τον καθημερινό βίο και τρόπο ζωής των κατοίκων του νησιού. Καταγράφοντας τις εντυπώσεις του από την επίσκεψή του στο νησί, ο Μπαζίλη αναφέρει:

«Μπορεί να θεωρηθεί ότι ο Πόρος είναι ρωσική πόλη, ενώ τα παράλια του Μοριά ανεπτυγμένη ρωσική επαρχία. Όλοι, σχεδόν, οι κάτοικοι καταλαβαίνουν τη γλώσσα μας, ενώ αρκετοί νέοι Ποριώτες

⁴⁰ Ibidem.

μιλούν ελεύθερα τη ρωσική. Οι φιλικές τους σχέσεις με τους ναύτες μας άρχισαν από εκείνη ακριβώς την ημέρα, όταν οι πρώτοι Ρώσοι, που πάτησαν το πόδι τους στο νησί, αντί να μακρηγορούν, έβγαζαν την τραγιάσκα τους και, κάνοντας το σταυρό τους, έλεγαν: «ο Έλληνας είναι χριστιανός, ο Ρώσος είναι χριστιανός» και φιλικά αγκαλιάζονταν ως ποίμνιο της ίδιας εκκλησίας, ενώ το κύπελλο με το κρασί επισφράγιζε την αδερφική τους ένωση.»⁴¹

Χαρακτηριστικό παραμένει το γεγονός, ότι οι Ρώσοι περιηγητές αντιμετωπίζουν τους δεσμούς της ορθοδοξίας ως το θεμέλιο λίθο της φιλίας των δύο λαών. Ο Μπαζίλη, μάλιστα, αναφέρει, ότι η παραμονή του ρωσικού στόλου στον Πόρο, σε σημαντικό βαθμό, συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου, βελτιώνοντας «την κατάσταση της πόλης απ'όλας τας απόψεις».⁴² Η πολιτιστική επίδραση της Ρωσίας είναι αισθητή και σε άλλα σημεία της Ελλάδας. Περιγράφοντας την ανώτερη κοινωνία της Σύρας ο Μπαζίλη αναφέρει «πόσο ευχάριστο είναι να ακούς τις κοπέλλες της υψηλής κοινωνίας, που φοίτησαν στο Ινστιτούτο της Οδησού, να μιλούν τη ρωσική».⁴³

Οι περιηγητές υπογραμμίζουν, επίσης, ότι τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση οι Έλληνες, ακόμη και αυτοί που προέρχονται από τα κατώτερα εισοδηματικά και κοινωνικά στρώματα, εκφράζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Ρωσία, αν και πολλές φορές εκδηλώνουν την αφέλειά τους αναφορικά με το πώς φαντάζονταν την ορεινή αυτή χώρα. Ο Ορλώφ-Νταβίντωφ γράφει, ότι κατά την παραμονή του στην Ανδρίτσαινα (Αρκαδία), πλήθος περιέργων κατοίκων συγκεντρώθηκε για

⁴¹ Μπαζίλη Κ.Μ. Το Αρχιπέλαγος και η Ελλάδα τα έτη 1830-1831. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1834. Σ. 79.

⁴² Στο ίδιο. Σ. 82.

⁴³ Στο ίδιο. Σ. 28.

να δει τον Ρώσο επισκέπτη «και με ρωτούσαν για τη Ρωσία διάφορα, για παράδειγμα εάν γεννιούνται στη χώρα μας δικέφαλοι αετοί».⁴⁴

Ο ίδιος συνεχίζει

«η σφραγίδα με το δικέφαλο αετό στο διαβατήριό μου, μού εξασφάλισε κάθε σεβασμό από πλευράς τοπικής διοίκησης στο Ναύπλιο, η οποία ανέθεσε σε έναν υπάλληλο να προετοιμάσει όλες τις λεπτομέρειες της περαιτέρω περιήγησής μου».⁴⁵ Ρώσος περιηγητής Ορλώφ-Νταβίντωφ, περιηγηθείσας την Ελλάδα το 1835,

Μπορεί, επίσης, να γίνει λόγος και για αρκετά ισχυρή πολιτική επιρροή της Ρωσίας στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδος την εν λόγω περίοδο. Οι Ρώσοι περιηγητές αναφέρουν, ότι κατά τη λήψη κάποιας απόφασης, όχι, απαραίτητα, σε ανώτερο πολιτικό επίπεδο, οι Έλληνες λειτουργούν και σκέφτονται υπολογίζοντας την αντίδραση και τη στάση της Ρωσίας. Ο Μπαζίλη, για παράδειγμα, γράφει ότι, κατά τη διάρκεια αντικυβερνητικής εξέγερσης στον Πόρο, ένας Έλληνας αξιωματικός του τακτικού στρατού, ευρισκόμενος επάνω στο ρωσικό πλοίο, «εξηγώντας μας τα δρώμενα με την απλή διάλεκτο των αισθημάτων, ικέτευε το Ναύαρχό μας να μην αποκομίζει αρνητικά συμπεράσματα για το σύνολο του ελληνικού λαού από το παράδειγμα των εξεγερθέντων και συνέχιζε: «τι θα πουν στη Ρωσία?»».⁴⁶ Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια η ρωσική επιρροή εν μέρει περιορίζεται, εξακολουθεί, ωστόσο, να παραμένει αρκετά ισχυρή. Ο ρόλος του ρωσικού κόμματος, το οποίο αποτελείται από οπαδούς που ως κύριο γνώμονα προσανατολισμού θεωρούν τη Ρωσία, ισχυροποιείται το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας 1830 και αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση της πολιτικής του

⁴⁴ Ορλώφ-Νταβίντωφ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 58.

⁴⁵ Ορλώφ-Νταβίντωφ Β. Ταξιδιωτικές σημειώσεις. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1839. Σ. 58.

⁴⁶ Μπαζίλη Κ.Μ. Το Αρχιπέλαγος και η Ελλάδα τα έτη 1830-1831. Μέρος 2. Αγία Πετρούπολη, 1834. Σ. 84.

Όθωνα.⁴⁷ Χαρακτηριστικό, εξάλλου, παραμένει το γεγονός, ότι, ακόμη και όταν η επιρροή του ρωσικού κόμματος συρρικνώνεται στις αρχές της δεκαετίας 1840, πολιτικοί κύκλοι της Ελλάδος δεν προβαίνουν στη λήψη αποφάσεων χωρίς την προκαταρκτική έγκριση της Ρωσίας. Ο Ρώσος διπλωμάτης Σ.Ν. περιγράφει, ότι κατά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την ψήφιση Συντάγματος, οι εξεγερμένοι, με επικεφαλής το Δημήτριο Καλλέργη, “δεν επιθυμούσαν να δράσουν χωρίς να είναι εκ των προτέρων πεπεισμένοι ότι χαίρουν της σύμφωνης γνώμης και έγκρισης της Ρωσίας”. Παράλληλα ο Ρώσος διπλωμάτης τονίζει, ότι ο Καλλέργης, έχοντας αμφιβολίες σχετικά με την υποστήριξη της Ρωσίας, προέβη στο εξής τέχνασμα:

«Τη νύχτα της 3ης Σεπτεμβρίου (1843) οι συνωμότες, περπατώντας στους δρόμους της Αθήνας, συγκεντρώθηκαν έξω από το σπίτι του Ρώσου Επιτετραμμένου (Πρέσβυ), κατά τη διάρκεια δεξίωσης που ελάμβανε χώρα εκείνο το βράδυ, και έστειλαν τον επικεφαλής τους μέσα για να ρωτήσει τη γνώμη του Πρέσβυ σχετικά με το εγχείρημά τους. Ο Καλλέργης μπήκε στην αίθουσα, περιφέρθηκε μερικά λεπτά ανάμεσα στους επισκέπτες, δεν αντάλλαξε ούτε μία λέξη με τον οικοδεσπότη, ο οποίος έπαιζε χαρτιά, και επιστρέφοντας στους συντρόφους του τους είπε, πονηρά, δήθεν εξ ονόματος του Ρώσου πρέσβυ, το μοιραίο “ναι”. Την επόμενη ημέρα ο κ. Κατακάζης (ο τότε Επιτετραμμένος μας), για να αποφύγει την αιματοχυσία και να προλάβει την περαιτέρω διόγκωση της επανάστασης, η οποία απειλούσε να εξαπλωθεί και να καταλύσει το Βασιλιά Όθωνα από το

⁴⁷ Περισσότερα για το ρωσικό κόμμα όρα: Μισουρέβιτς Ο.Ε. Η διαμόρφωση του εθνικού κράτους στην Ελλάδα: «το Ρωσικό κόμμα» την περίοδο 1837-1844. Μόσχα, 1997. (Misyurevich O.E. Stanovleniye natsionalnogo gosudarstva v Gretsii: «Russkaya partiya» v 1837-1844 godakh. Moskva, 1997).

θρόνο του, ήταν αναγκασμένος, θέλοντας και μη, μαζί με τους λοιπούς αντιπροσώπους ξένων κρατών, να αναγνωρίσει την επανάσταση.»⁴⁸

Ο Ελληνισμός και ο Φιλελληνισμός στη Ρωσία ανέκαθεν αποτελούσαν ένα τεράστιας σημασίας δυναμικό, που εξασφάλιζε αφ' ενός την ευημερία και τη συσπείρωση της ελληνικής κοινότητας στη Ρωσία, τη διατήρηση της εθνικής της ταυτότητας και συνείδησης, αφ' ετέρου συνέβαλε στην ανάπτυξη του ελληνικού κράτους, καθώς και στην περαιτέρω σύσφιξη των διμερών σχέσεων των δύο ομόδοξων λαών, που τους συνδέει κοινή ιστορική πορεία, κοινοί πνευματικοί δεσμοί, τόσο σε θεσμικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων.

Σε αυτό το σημείο θα επιθυμούσα να αναφέρω ένα απόσπασμα από τα απομνημονεύματα του Αλεξάντρ Μιλιουκώφ, Ρώσου περιηγητή του δεύτερου ήμισυ του 19^{ου} αι., ο οποίος επισκέφθηκε τη Χώρα μας. Πρόκειται για το 1857, περίοδο μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο, όταν η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας όλο και περισσότερο προσανατολίζεται προς τη Δύση, ενώ η επιρροή της Ρωσίας στην ευρύτερη περιοχή είναι αποδυναμωμένη. Ο Μιλιουκώφ αναφέρει ότι κατά τον περίπατό του στους πρόποδες της Ακρόπολης και συνοδευόμενος από έναν Έλληνα γνωστό του, με τον οποίο επικοινωνούσε στη γαλλική, συνάντησε έναν ηλικιωμένο Έλληνα βοσκό. Ο βοσκός, στην αρχή, νόμισε ότι ο ξένος περιηγητής είναι Γερμανός, αφού, όμως, έμαθε ότι πρόκειται για Ρώσο “το συνοφρυωμένο πρόσωπο του γέροντα φωτίστηκε. –Ρώσος! – είπε ο γέρος τοποθετώντας το χέρι στην καρδιά, - κάθισε, κάθισε! Οι Ρώσοι είναι προσκεκλημένοι μας! Οι Ρώσοι είναι αδέρφια μας!”⁴⁹

Νομίζω ότι αυτά τα λόγια του Έλληνα βοσκού χαρακτηρίζουν με το βέλτιστο τρόπο τις σχέσεις των δύο λαών διαχρονικά, πρωτίστως σε διαπροσωπικό επίπεδο, σε επίπεδο απλών ανθρώπων, ανεξαρτήτως πολιτικών συγκυριών, ισορροπιών και σκοπιμοτήτων.

Αγαπητοί φίλοι,

⁴⁸ Σ.Ν. Επιστολές για την Ελλάδα ... Σ. 86.

⁴⁹ Μιλιουκώφ Α.Π. Αθήνα και Κωνσταντινούπολη Περιηγητικές σημειώσεις του Α. Μιλιουκώφ το 1857. Μέρος 1. Αγία Πετρούπολη, 1859. Σ. 53.

Για εμάς τους Έλληνες, φυσικά, είναι μεγάλη τιμή και χαρά να βρισκόμαστε στη γη που ίδρυσαν οι πρόγονοί μας στους χρόνους της αρχαιότητας, του μεγάλου αποικισμού και να συμμετέχουμε μαζί με τους κατοίκους της Ταυρίδας στο Φεστιβάλ **Αγώνες Βοσπόρου**. Δράττομαι αυτής της ευκαιρίας για να εκφράσω τον βαθύτατο σεβασμό μου αλλά και την ειλικρινή ανθρώπινη αγάπη σε όλους τους διοργανωτές, τους ανθρώπους που εργάζονται για και προς όφελος αυτής της ιερής γης, τους Tatyana Viktorovna Umrikhina, Georgy Lvovich Muradov, Yaroslav Aleksandrovich Ivanchenko, Elena Vitalievna Klimenko και όλους τους συναδέλφους-συνεργάτες σας, την ομάδα σας, συνοδοιπόρους στον κοινό αυτό σκοπό, στο λειτούργημά σας.

Αγαπητοί φίλοι,

Στην εποχή μας, εποχή των κάθε είδους προκλήσεων και συγκρούσεων, εποχή επίθεσης στον κόσμο μας, στις αξίες μας, είναι απαραίτητο, επιβεβλημένο και επίκαιρο να παραμένουμε συσπειρωμένοι!

ΕΙΜΑΣΤΕ ΜΑΖΙ !!! ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΝΑΣ ΕΝΙΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

!!!

ΕΙΜΑΣΤΕ ΜΑΖΙ !!! ΜΑΖΙ ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΜΕ ΔΥΝΑΤΟΤΕΡΟΙ, ΣΘΕΝΑΡΟΤΕΡΟΙ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΟΙ και ειλικρινά ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΙ !!!

